

Do you see what I see?

Gesprek met Jean Paul Van Bendegem en Ronald Soetaert

Ine Pisters

Een gesprek als een rondgang kras door een labyrint. Rennend door de gangen, zoekend, met af en toe een gevoel van herkenning – hier was ik al eens eerder. En tussendoor ook nog veranderen van verdieping. Een rondgang door een wolkenkrabber. Wolkenkrabber en labyrint. Hoog boven vertoevend bij metavragen en dan weer met de voeten op de grond bij de dagdagelijkse realiteit. Een rondgang door de vele kenniswerelden van de specialisten en de vele werelden van de leek.

In het 'pamflettair essay' *Hamlet en entropie. De twee culturen een halve eeuw later* van Jean Paul Van Bendegem worden vele lijnen uitgezet. De onderwijsproblematiek is er één van. Wanneer het de verhouding betreft tussen de verschillende gespecialiseerde wetenschapsdomeinen en hun vele vertakkingen, en de relatie tussen de wereld van de wetenschap en de samenleving in het algemeen, blijkt het onderwijs een domein te zijn waar veel kan gebeuren om de spanningen en de knelpunten aan te pakken. Het ruimere denkkader betreft vragen zoals: betreft kennis 'de waarheid', of materiaal om te kunnen overleven? Wat moeten mensen leren om als bewuste burger alert te kunnen reageren, mee te kunnen praten en mee te kunnen beslissen over zaken die ons allen aanbelangen? Welke vormen van wetenschap worden door de samenleving ondersteund en gefinancierd – wat zijn de agenda's van welke betrokkenen? Is er sprake van democratische controle, verantwoording, transparantie, (machts)evenwicht? En wat moeten we met de kloof tussen het wetenschappelijke denken en het dagelijkse denken? Hoe kunnen de menswetenschappen een groter wetenschappelijk gewicht krijgen? Hoe vinden noties uit de exacte wetenschappen hun weg naar de algemene culturele bagage van 'de leek'?

Perspectieven, betekenisconstructies

'... moet er ook in de opvoeding ruimte worden gemaakt voor het leren argumenteren, het leren discussiëren, het leren omgaan met verschillende, elkaar tegensprekende meningen, het leren bereiken van een compromis of een andere eindtoestand, tot en met het leren van manieren van presenteren, zeg maar retoriek.'

Om van het onderwijs een plek te maken waar alerte, goed geïnformeerde en kritisch denkende burgers worden gevormd, moet volgens filosoof en wiskundige Jean Paul Van Bendegem een en ander opnieuw overdacht worden. Een visieverruiming is noodzakelijk: de diverse vakken moeten beter gekaderd en gesitueerd worden, zodat leerlingen een beter inzicht krijgen in de achtergrond, relevantie en reikwijdte van de inhoud: 'Wanneer men mij de vraag stelt of creationisme en intelligent design aan bod moeten komen in de les biologie, is mijn antwoord in de huidige omstandigheden: neen. Maar in andere omstandigheden: ja. Ik zou verwachten dat het in een cursus biologie niet alleen gaat over de inhoudelijke beschrijving van dat vak in kwestie, maar dat er ook een argument inzigt van de geschiedenis van dat vak, van de maatschappelijke verankering ervan. Binnen een dergelijk kader zou ik het perfect normaal vinden dat men het ook over creationisme zou hebben. Vandaag kan dat niet, je zou al snel het verwijt krijgen dat je intelligent design respectabel maakt, en het een wetenschappelijk statuut verleent. Maar in principe ben ik daar voorstander van, mits goede omkadering. Ook wat mijn geliefkoosd onderwerp, de wiskunde, betreft: in zo'n cursus moet je bijvoorbeeld laten zien waar het idee vandaan komt dat er zoiets als een wiskundig bewijs bestaat. Nu lijkt dat een verworvenheid, en men brengt het ook als zodanig. Maar het is een geconstrueerd iets, waar een paar duizend jaar aan gewerkt is. Ik zou alle vakken in dat perspectief willen bekijken.'

Dat perspectief spreekt Ronald Soetaert, onderwijsexpert, cultuurfilosoof, en fervent pleitbezorger van de (nieuwe) retoriek, meteen aan: 'Een retorisch perspectief leert ons in het oog te houden hoe we via taal de wereld en onszelf construeren. Mensen zouden bewust kunnen worden van de bril waarmee ze kijken. Wat onderwijs betreft, leer ik uit gesprekken bijvoorbeeld dat voor de scheikundige alles scheikunde is, voor een wiskundige alles wiskunde is, voor de historicus alles geschiedenis is, en voor mij dus alles taal is. Zo'n bril is enerzijds interessant, anderzijds is het ook een soort getraind onvermogen (*trained incapacity*). Bewust worden van je eigen blik, ziedaar een belangrijke doelstelling, een attitude die in onderwijs centraal zou moeten staan. Dat staat niet gelijk aan relativisme, maar wel aan een genuanceerde visie op de wereld. Kennis blijft belangrijk, maar er hoort een attitude bij. Kennis is altijd gesitueerd. Om het belang van Darwin te begrijpen bijvoorbeeld moet je iets weten van de geschiedenis van de wetenschap en van de cultuur (de plaats van de bijbel bijvoorbeeld). Dan pas kan je deelnemen aan het debat.'

Contextualisering van vakken, gecombineerd met het inzicht dat het om constructies gaat, ontwikkelt het besef dat verschillende perspectieven naast elkaar (kunnen) bestaan. Ronald Soetaert: 'Je kan menen dat alles een constructie is, maar dat betekent – nogmaals – niet dat je relativistisch bent. Je kunt in een bepaalde constructie geloven, je kunt er je leven aan wijden, je job van maken, maar je moet blijven nuanceren en aandacht hebben voor andere perspectieven. Het omgekeerde is gevaarlijk. Sommige mensen beschouwen hun wereldbeeld als het enige beeld en willen het dan ook aan iedereen opdringen, en andere beelden vernietigen. Het verschil tussen de twee is dat de ene ervoor wilt sterven, en de andere

ervoor wilt doden. Dat staat centraal in het postmodernisme van de filosoof Richard Rorty. En in de Nieuwe Retoriek staat inderdaad centraal dat er vele blikken naast elkaar kunnen bestaan. Die perspectieven leren lezen en daarmee leren leven is een belangrijke doelstelling voor het onderwijs. Het gaat om meer dan wetenschap, het gaat ook om cultuurverschillen. Het gaat uiteindelijk om het vermijden van oorlog.'

Tellen / vertellen

Hoe verhouden deze vele perspectieven zich onderling? Is het in een context van 'two cultures' – de twee werelden van enerzijds de exact-wetenschappelijke en anderzijds de menswetenschappelijke benadering van de werkelijkheid – zo dat technologie, cijfers en feitenfetisjisme de overhand halen en de filosofie en de meer beschouwende interpretaties van mens en cultuur in de hoek duwen? Ronald Soetaert: 'Je kan een op zichzelf goed idee hebben maar zo'n idee kan ontsporen. Neem bijvoorbeeld de mode van het management in de academische wereld en de daarbijhorende obsessie om te meten. Wat niet objectief gemeten kan worden, dreigt uit de boot te vallen. Enerzijds is er niets verkeerd aan de poging om te proberen zo objectief mogelijk te evalueren, anderzijds groeit daardoor het gevaar dat hele gebieden bedreigd worden. Bijvoorbeeld in de academische wereld: de humane wetenschappen en het onderwijs. Vanuit een obsessie voor meten, dreigt belangrijk cultureel kapitaal verloren te gaan. Dat laatste is de grote klacht van heel wat humane wetenschappers aan de universiteit.'

Er wordt inderdaad gevaarlijk veel – en steeds meer – gemeten, kwantiteit lijkt voor kwaliteit te gaan, ook het onderwijs 'moet opbrengen'. Jean Paul Van Bendegem wijst in dat verband op wat hij de 'olympifiëring van de maatschappij' noemt. Zoals hij in *Hamlet en entropie* uiteenzet, betreft dit een trend om

alsmaar de prestaties te willen verbeteren, onder meer via steeds grotere investeringen in technologie. Het brengt ook een minutieuze aandacht voor details met zich mee, in functie van het voorspellen en van het ontwikkelen van betere resultaten. Alles gaat ook steeds sneller, dreigt ons te ontsnappen – het verhandelen van aandelen, bijvoorbeeld, verloopt virtueel – en er komen talloze specialisten en tussenpersonen aan te pas. Het economisch denken sijpelt overal binnen.

Wanneer wordt het echt een probleem? In algemene bewoordingen: wanneer mensen zich in groep obsessief gaan gedragen. Jean Paul Van Bendegem illustreert dit met de dwangmatige interpretatie van het adagium 'mens sana in corpore sano': 'Voor zover ik weet geeft dit adagium eigenlijk alleen maar een correlatie aan, geen causaal verband. Het is uiteraard leuk als het goed zit in je hoofd én in je lichaam. Maar nu wordt dat gezien als oorzakelijk. Je moet een gezond lichaam hebben om een gezonde geest te kunnen hebben!' Een ander voorbeeld: 'Wat is het belang van het feit dat iemand 100 meter kan lopen in 9 seconden *something*? Wat zijn we daar nu rijker mee geworden? Je kunt die

atleet bijvoorbeeld een brief meegeven aan de start, en, ja, dan ligt hij 100 meter verder bij aankomst binnen die 9 seconden. Is dat interessant? Het heeft weliswaar een hoog ritueel karakter, maar verder is er volgens mij niets aan.' Net dat rituele karakter maakt het voor Ronald Soetaert interessant: 'De mens is in hoge mate een *homo ludens* en een *homo narrans* – we kunnen het niet laten om te spelen en we vertellen verhalen. En daarom doen we dat, die 100 meter zo snel mogelijk halen. We spelen een spel, willen winnen, en dan vertellen we daar een verhaal over. Zoals bij de Ronde van Frankrijk: waarom zou je willen winnen? Het is een fantastisch verhaal. Problematisch wordt het wanneer het spel wordt geïnstitutionaliseerd en het vormen krijgt die ons verbazen. Maar ook die vormen horen in principe bij de *homo ludens*, de mens die speelt. Overigens, als we die sportwedstrijden niet hadden, zouden we misschien vechten tegen elkaar.'

Ook al is het spel en het verhaal zo cruciaal in het menselijk gedrag, de relevantie van (de studie van) verhalen is in de wetenschappelijke wereld blijkbaar niet vanzelfsprekend. Want dit domein is – zoals zoveel fascinerende onderwer-

Huis van Alyn, Gent: Jaap Kruthof. Omgan met de dingen. foto: Hendrik Braet.

pen in de menswetenschappen – niet bepaald meetbaar. Ronald Soetaert: 'In verhalen zoeken mensen zin en betekenis, ze vertellen niet alleen hoe het was maar ook over hoe het zou kunnen zijn. Een verhaal bevat argumenten die via herkenbare situaties worden verteld. We worden geïnviteerd om mee te denken, niet abstract, maar concreet in herkenbare situaties. Het is niet echt, maar het is een 'soort waar' zoals Spinvis zingt. Dat laatste moet verdedigd worden tegen een eenduidig model dat vaak haaks staat op de onderzoekscultuur van de menswetenschappen, waar inderdaad menselijke intenties centraal staan.'

Daarnaast is er dus het fenomeen van de academische hiërarchie op basis van metingen en tellingen: hoeveel publicaties heb je op je naam staan in tijdschrift X, Y of Z, hoeveel keer word je als auteur geciteerd, ...?

De hele universitaire wereld wordt erdoor bepaald, sommig onderzoek wordt volledig onder de mat geveegd, en er zijn onderzoekers die door deze gang van zaken nooit in aanmerking kunnen komen voor een carrière in de academische wereld. Volgens Van Bendegem en Soetaert is dit soort dwangmatig meten nefast voor het onderwijs, en moeten we ertegen vechten.

Jean Paul Van Bendegem was betrokken bij het opstarten van een Vlaams academisch bestand om de ISI-dwang te counteren. Maar ze hebben het probleem (nog) niet fundamenteel kunnen oplossen: 'We doen eigenlijk weer dezelfde oefening: tellen. Alleen denken we ruimer, we voeren meer aspecten van onderzoek en meer publicatievormen in. Het is moeilijk, want men probeert zo lang mogelijk de inhoudelijke discussie uit te stellen. Hoe zou je daaraan beginnen? Ik denk echter dat er ooit zo'n moment moet komen. Momenteel is de situatie absurd. Er bestaat nu een

website, met de schitterende naam 'publish or perish'. Je tikt je naam in, en dan zie je je eigen profiel verschijnen: een reeks cijfers, met het aantal gepubliceerde artikels, het aantal dat daarvan in ISI-tijdschriften staat, aantal citaties, h-index, hc-index, B-index, g-index, ... Je ziet jezelf staan, gereduceerd tot een louter numeriek profiel.'

Jean Paul Van Bendegem, Papers: 91 - Cites/paper: 1.76 - h index: 7 - AWOR: 11.55 - Citations: 160 - Cites/author: 133.08 - g index: 8 - AW index: 3.40 - Years: 31 - Papers/author: 68.95 - hc index: 3 - AWCRA: 8.79 - Cites/year: 5.16 - Authors/paper: 1.71 - hl index: 4.08 - e index: 3.16 - hlnorm: 6 - hm index: 6.25 - Hirsch a=3.27, m=0.23 - Contemporary ac=5.11 - Cites/paper: 1.76/0.0/0 (mean/median/mode) - Authors/paper 1.71/1.0/1 (mean/median/mode) - 54 paper(s) with 1 author(s) - 21 paper(s) with 2 author(s) - 7 paper(s) with 3 author(s) - 7 paper(s) with 4 author(s) - 1 paper(s) with 5 author(s) - 1 paper(s) with 6 author(s) (profiel op basis van Harzing's website Publish or Perish <http://www.harzing.com>)

Kennis, vaardigheden en attitudes

We hadden het al over de vele perspectieven, inhouden en betekenissen, over de verhouding tussen de diverse wetenschappelijke visies, over het meten, en over de *homo ludens*... En wat met de praktijk van de vele verschillende vormen van kennis – die je dan ook weer in vele dimensies kunt bekijken. Het is erg moeilijk om de dingen op elkaar te betrekken.

En het onderwijs? Zoals gezegd, moet het onderwijs mensen opleiden tot kritische en alerte burgers. Het is prachtig beschreven in *Hamlet en entropie*: '... kinderen van het Onze-Lieve-Vrouw-

college van Overboven-zussenbolder' die vragen stellen aan 'onze kosmonaut in de ruimte' zouden, in plaats van te vragen "En wat ziet ge als ge door het vensterke kijkt?", moeten vragen stellen over de financiering van de ruimtevluchten, de link naar de militaire wereld, de betekenis van de ruimtevaart voor de wereld – worden we er beter van? Een van de meer optimistische bedenkingen in het essay betreft het Freinet onderwijs, in lagere scholen, waar blijkbaar al een en ander aan het gebeuren is op dit vlak. Positief is ook dat er blijkbaar veel gediscussieerd wordt op beleidsniveau, en dat er ook voor het middelbaar onderwijs nieuwe visies worden ontwikkeld. Jean Paul Van Bendegem: 'Blijkbaar neemt men in Nederland het idee van het trivium (grammatica, retorica, dialectiek) opnieuw op. Door de eeuwen heen is het quadrivium (rekenkunde, meetkunde, muziek, astronomie) het courante programma geworden, waarbij dan nog de muziek geleidelijk is buiten gebonjourd. Dus blijft over: de rekenkunde en de meetkunde – wiskunde dus – en de fysica. Dat is de kern. En van het trivium heeft men de grammatica (talen) overgehouden. Maar logica (in de betekenis van vooral dialectiek) en retoriek (in een discussie leren omgaan met argumenten bijvoorbeeld) zijn nauwelijks aanwezig. Het filosoferen met kinderen is een aanzet in de goede richting. Alleen is die aanzet voor mij dan weer een probleem, omdat ze wordt losgekoppeld van andere activiteiten. Dat doet mij huiveren, want het doet me iets teveel denken aan de wetenschappers die na het werk nog een pint gaan pakken, en dan samen zitten te kletsen. Dat wordt dan omschreven als "filosoferen". Nee, filosoferen is een vak waar een hele materiaalbak voor klaarstaat!' Hetzelfde probleem stelt zich bij het introduceren van de retoriek in het onderwijs.

Ronald Soetaert: 'Wie schrijft of praat, heeft het ook over "iets". Inhouden en

dus vakkennis zijn daarom zeker van belang. Elke discipline heeft zo zijn eigen retoriek: de retoriek van de fysicus is anders dan die van de historicus. Nogmaals, als je echter over iets praat (van globalisering tot opwarming van de aarde, van oorlog tussen naties en culturen tot discussies over kunst) dan dien je je toch te scholen in argumenten die controleerbaar zijn. Ik pleit ervoor om iedereen een retorisch bewustzijn te geven, ook al om te zien hoe we in debatten met feiten omgaan. Feiten blijken dan zeer complex te zijn. De debatten over de opwarming van de aarde zijn daar een goed voorbeeld van. Wetenschappers spreken elkaar tegen.'

Ronald Soetaert

Is dat wat men ook bedoelt met het ontwikkelen van attitudes in het onderwijs? En raakt de attitudevorming niet wat ondergesneeuwd in het debat over vaardigheden en kennis? Ronald Soetaert: 'De ene keer is het kennis, de andere keer vaardigheden. En het grappige is dat diegene die voor vaardigheden gaat, vindt dat de leraren die vooral de ontwikkeling van kennis promoten saaie, autoritaire, conservatieve zakken zijn, en omgekeerd is hijzelf dan in de ogen van die laatsten een "geitenwollen sok", die maar wat aanmoddert, en voor wie de leerlingen alles mogen... Tja, als je alleen maar kennis geeft, krijg je een

maagzweer omdat de leerlingen niet gemotiveerd worden om te luisteren, en als je alleen maar met vaardigheden bezig bent krijg je een maagzweer omdat ze niets kennen. Merkwaardig genoeg heeft haast niemand het over attitudes. Terwijl je met een goede attitude tegenover kennis het meeste bereikt. Degenen die de hoogste cijfers halen zijn niet per se intellectuelen. Waarom? Omdat ze bij het behalen van hun hoge cijfers de attitude van de intellectueel niet geoefend hebben. Ze hebben gewoon hoge cijfers gehaald. Attitude is een begrip dat we hebben overgelaten aan wat redeneringen die attitude definiëren als "hij past zich aan en is beleefd". Het tweede begrip waarvan ik vind dat het is onderschat, is het luisteren. Omdat we het altijd definiëren als "gehoorzamen". Retoriek werd steeds geassocieerd met "overtuigen", maar is vanaf de nieuwe retoriek een luisterretoriek geworden, in de zin van teksten van anderen begrijpen, standpunten begrijpen, kijken hoe betekenis wordt geconstrueerd. Dat is luisteren. Een luisterretoriek hebben we absoluut nodig als een ethiek van het onderwijs in tijden van "two cultures", in tijden van oorlogen en conflicten.'

Nous sommes embarqués. Never stop the conversation

Zo komen we weer bij het besef dat er verschillende perspectieven naast elkaar bestaan, en moeten kunnen blijven bestaan. Ronald Soetaert: 'Als ik samenvat, is "never stop the conversation" het ideaal. "Blijven klappen" – het devies van de Les van de Eeuw.'

Jean Paul Van Bendegem vat de zaak samen met een beeld dat Blaise Pascal schetste in zijn *Pensées*: 'Vous êtes embarqué' – u bent ingescheept. 'We zitten allemaal samen op zee in een boot, en er is geen droogdok in de buurt. We moeten de boot samen herstellen, in volle zee.'

Het zijn mooie beelden, die niets uit de

weg gaan en tegelijk hoopvol stemmen. Ronald Soetaert: 'Het betekent ook dat je het onderwijs dan zou kunnen voorstellen als een *parlor game*. Het is een idee van de retoricus Kenneth Burke. Vergelijk het met een receptie, waar mensen aan het praten zijn, en jij komt erbij. Ze zijn al lang bezig. En jij moet wachten. Misschien kun je, na veel luisteren, ook zelf gaan deelnemen aan de conversatie en – om bij de beeldspraak van de boot te blijven – "put in your oar" (roeispaan). Het geestige is dat in het Engels "oar" ook klinkt als "or" (of). Dat is dus die "unending conversation". Het onderwijs leert je de talen, de codes van de verschillende taalspelen.'

De specialist en de leek

*'De blokkendoos van de wetenschappen is niet wat ik zoek, ongeacht de volgorde waarin de blokken worden aangereikt – of we nu de natuurkunde als basis nemen dan wel de sociologie – omdat de blokkendoos van het alledaagse leven er te erg van verschilt. Maar neem ik die doos als vertrekpunt, dan wordt de vraag op welke wijze de wetenschappelijke doos er een plaats in kan krijgen. Een mogelijke uitweg is het bewust creëren van hybride vormen, zeg maar de twee dozen door elkaar mengen en zien wat er uitkomt.'*⁴

Maar in welke taal moet de conversatie worden gevoerd? Wat moet je weten om te kunnen meepraten, als leek, in gemeenschappelijke aangelegenheden die zo hun technische kanten hebben? Ronald Soetaert: 'Op een gegeven moment kom je uit bij een *parlor* die geen gespecialiseerde *parlor* is, maar het parlement, de publieke agora, of de zaal in de Vooruit. Dan krijg je te maken met het probleem van mensen die oordelen moeten vellen, over *global warming*, over genetische manipulatie, op basis van het beetje wetenschappen dat ze in de school gehad hebben. Hoeveel mensen haken er niet af als het over wiskunde of abstracties uit de exacte wetenschappen gaat?'

Jean Paul Van Bendegem: 'Het is inderdaad een zeer abstracte aangelegenheid. Neem nu de deeltjesversneller in Genève. Het instrument waar de fysici zelf mee werken, is van een onvoorstelbare abstractiegraad. Want ze werken met een statistische uitmiddeling van honderdduizenden experimenten. Het is dus niet zo dat zij een experiment doen van een botsing van een paar elementen en daar de effecten van bekijken. Wat zij krijgen, zijn volkomen abstracte beelden. Die corresponderen eigenlijk met niks, maar in feite met een paar honderdduizend experimenten, die ooit geselecteerd zijn op bepaalde parameters, die dan door computers geactiveerd zijn en bijvoorbeeld geel zijn ingekleurd. Wat men kent, wordt ingekleurd. En dan zitten die wetenschappers voor het computerscherm te kijken. Ik heb eens zo'n situatie gezien in een BBC documentaire. Er zitten vier, vijf natuurkundigen voor een computerscherm, dat vol staat met strepen en spiralen in felle kleurtjes. En dan zegt die ene persoon tegen de rest van het team: "Do you see what I see?" Je hoopt eigenlijk dat een van die mannen dan zal antwoorden: "ja, prachtige kleurtjes, niet?" Maar op dat scherm zat één lijntje dat daar blijkbaar niet thuishoorde. En daar waren ze naar op zoek. "Do you see what I see?" Ik vond dat geniaal. Op dat moment is dat quasi tastbaar.'

Wiskundigen, natuurkundigen en experts allerhande weten waar ze het over hebben, bedoelen hetzelfde met hun abstracte begrippen, en kunnen daarover onderling communiceren. Maar hoe communiceren ze met 'de leek'? Of denkt de leek: leve de specialisatie, ik hoef niet alles te kennen. Kijk, er is iets mis met mijn auto, ik ga ermee naar de garage. Ik ben ziek, ik ga naar een dokter. En ik hoef ook niet over alles mijn zeg te hebben. Maar ik wil wel betrokken burger zijn. Volgens Jean Paul Van Bendegem moet je daarbij vooral alert zijn: 'Om bij dat voorbeeld te

blijven, het is wel belangrijk als de garage zegt: er was een probleem met de accu, dus ik heb de vier banden vervangen, dat je dan kunt zeggen: sorry, hier heb ik een probleem mee. Om die gruwelijke term te gebruiken: de leek moet de expert kunnen bevragen, zonder zelf expert te worden. Het is een bijzondere vorm van de retoriek. Wat de communicatie van de expert naar de leek toe betreft, dat is een zoektocht. Wanneer in mijn lezingen een stukje wiskunde te pas komt, en er zijn mensen in het publiek die de redenering volgen en het dus beet hebben, dan is dat echt een moment van vreugde. Wat men nog altijd gruwelijk onderschat – en dat gaat ook samen met de retoriek – is dat daar soms heel veel tijd overheen gaat. Soms zit ik vier, vijf jaar lang met dat ene ding, dat ik graag naar een publiek zou kunnen overbrengen. Dan probeer ik dat eerst een keer, en merk ik niets. En dus zoek ik een andere manier. Ik luister ook veel naar anderen, en leer daarvan. En dan plots – soms tot mijn verrassing – werkt het. Dan krijg ik respons, wordt er een vraag gesteld tijdens of na de lezing. Ik koester die zaken. En ik weet: dit werkt, dat werkt, en hier ben ik nog steeds aan het zoeken.'

Het is een vreemde situatie: de technologie is zo belangrijk geworden, maar is wegens zo gespecialiseerd en abstract nooit tot de 'algemene cultuur' gaan behoren. Jean Paul Van Bendegem: 'We hebben natuurlijk over de eeuwen heen manieren van spreken ontwikkeld die men in het Engels aanduidt als "common sense". Het is moeilijk om daar een goede vertaling voor te vinden – ik gebruik "alledaags". Maar daarmee mis je de connotatie van het Engelse *common* (gemeenschappelijk), de kennis die we delen met elkaar. In het Nederlands gebruikt men "gezond verstand", maar daar zit wat mij betreft teveel een waardeoordeel in: "gezond", tegenover "ongezond". We beschikken wel over een huis-, tuin- en keukenpsychologie. Om met elkaar te kunnen pra-

ten over motieven en beweegredenen van mensen, waarom iemand dit doet, of dat, enzovoort. Zoals ik ook denk dat we een huis-, tuin- en keukensociologie hebben. We hebben het ook met biologie. Er bestaat een 'folk biology'. We hebben daarentegen geen volwaardige huis-, tuin- en keukenwiskunde, of huis-, tuin- en keukenfysica.'

Gent, 26 januari 2009

¹Van Bendegem (2009): 125-126.

²Ctr. ISI - Institute of Scientific Information.

³Van Bendegem (2009): 135.

⁴Van Bendegem (2009): 118.

■ **Jean Paul Van Bendegem (1953)** is wiskundige, filosoof en als hoogleraar logica en wetenschapsfilosofie verbonden aan de Vrije Universiteit Brussel. Hij is tevens deeltijds gastprofessor aan de Universiteit Gent.

■ **Ronald Soetaert (1951)** is verbonden aan de vakgroep Onderwijskunde UGent. Hij doceert en publiceert over literatuur en onderwijs, media en cultuur.

■ **Ine Pisters (1960)** is historica en master in de Vergelijkende Cultuurwetenschappen. Part time hoofdredacteur Het Vrije Woord, part time praktijkassistent Vergelijkende Cultuurwetenschappen UGent.

■ Jean Paul Van Bendegem (2009), *Hamlet en entropie. De twee culturen een halve eeuw later. Een pamphletair essay*. Brussel: VUBPress.
- Ronald Soetaert, *De Cultuur van het Lezen*. Kan gratis gedownload worden op www.taalunieversum.org/taalunie/publicaties/